

Fagdag for lærere i KRLE, 5/2 2020
Kritisk tenkning

1. Kritisk tenkning er «en granskende og prøvende tenkemåte»

Kritikk = «etter gresk *kritike* (*tekhne*) 'bedømmelseskunst'» (NAOB)

Kritisk = «som forholder seg skeptisk, granskende, prøvende» (NAOB)

Tenkning = «tankevirksomhet, tenkemåte» (NAOB)

Kritisk tenkning er vurderende (normativt) og inneholder både ferdigheter og holdninger. Her trengs kompetanse i * fortolkning, * vitenskapelig tenkning og * logikk (Virkler 2006).

«Kritisk tenkning innebærer å prøve om forutsetningene for og de enkelte ledd i en tankerekke holder.» (Overordnet del i tidligere læreplan)

2. Kritisk tenkning er vesentlig både i danning og utdanning

Det er fire grunner til dette (følge Siegel 2010):

- (a) Gjennom kritisk tenkning respekterer vi elevene som personer:
“... the only way in which students are treated with respect as persons”.
- (b) Gjennom kritisk tenkning forbereder vi elever for voksenverden:
“... preparing students for adulthood”.
- (c) Gjennom kritisk tenkning utdanner vi elever til å mestre de fleste fag:
“... mastering the rational traditions, such as mathematics, science, literature, art, history ...”
- (d) Gjennom kritisk tenkning danner vi elevene til å være samfunnsborgere:
“... the place of careful analysis, good thinking, and reasoned deliberation in democratic life ...”

- **Spørsmål: Er du enig i disse fire punktene? Finnes det også andre grunner?**

3. Kritisk tenkning står sentralt i «fagfornyelsen»

Kompetansebegrepet i fagfornyelsen:

«Kompetanse er å kunne tilegne seg og anvende kunnskaper og ferdigheter til å mestre utfordringer og løse oppgaver i kjente og ukjente sammenhenger og situasjoner. Kompetanse innebærer forståelse og evne til refleksjon og kritisk tenkning.»

<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/kompetanse-i-fagene/>

Se også: <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/stottemateriell-til-overordnet-del/film-kompetansebegrepet/>

- **Spørsmål: Hva slags pedagogisk grunntenkning kan vi identifisere i dette kompetansebegrepet?**

Opplæringens verdigrunnlag: 1.3 Kritisk tenkning og etisk bevissthet

<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/opplaringens-verdigrunnlag/1.3-kritisk-tenkning-og-etisk-bevissthet/>

«Skolen skal bidra til at elevene blir nysgjerrige og stiller spørsmål, utvikler vitenskapelig og kritisk tenkning og handler med etisk bevissthet.

Opplæringen skal gi elevene en forståelse av kritisk og vitenskapelig tenkning. Kritisk og vitenskapelig tenkning innebærer å bruke fornuften på en undersøkende og systematisk måte i møte med konkrete praktiske utfordringer, fenomener, ytringer og kunnskapsformer.

Opplæringen skal skape en forståelse av at metodene for å undersøke virkeligheten

må tilpasses det vi ønsker å studere, og at valg av metode påvirker det vi ser. Hvis ny innsikt skal vokse fram, må etablerte ideer granskes og kritiseres med teorier, metoder, argumenter, erfaringer og bevis. Elevene skal kunne vurdere ulike kilder til kunnskap og tenke kritisk om hvordan kunnskap utvikles. De skal også kunne forstå at deres egne erfaringer, standpunkter og overbevisninger kan være ufullstendige eller feilaktige.

Kritisk refleksjon forutsetter kunnskap, men gir samtidig rom for usikkerhet og uforutsigbarhet. Opplæringen må derfor søke en balanse mellom respekt for etablert viten og den utforskende og kreative tenkningen som kreves for å utvikle ny kunnskap.

Etisk bevissthet er å veie ulike hensyn mot hverandre og er nødvendig for å være et reflektert og ansvarlig menneske. Opplæringen skal utvikle elevenes evne til å foreta etiske vurderinger og gjøre dem fortrolige med etiske problemstillinger.

Kritisk tenkning og etisk bevissthet er både en forutsetning for og en del av det å lære i mange ulike sammenhenger, og bidrar til at elevene utvikler god dømmekraft. Praktisk yrkesutøvelse og kunstnerisk arbeid krever også evne til å reflektere og gjøre vurderinger.»

- **Spørsmål: Hvordan vurderer du denne teksten som pedagogisk verdigrunnlag og som pedagogisk målsetning?**

4. Kritisk tenkning skjer alltid ut fra et grunnsyn (fra KFFs forslag til overordnet del)

«Kritisk tenkning skjer alltid ut fra et grunnsyn, vitenskapen og fornuften er ikke nøytrale. Det innebærer at på en kristen skole vil elevene lære å se etter livssynsmomenter som ligger til grunn for kunnskapen og også å bli bevisst grunnlaget for sin egen kritiske tenkning.»

- **Spørsmål: Hvilke grunnleggende overbevisninger og perspektiver ligger bak denne viktige formuleringen fra KFF? Hvordan ser du på denne formuleringen?**

5. Noen prinsipielle refleksjoner på bakgrunn av KFFs nøkkelformulering

- 1) Kritisk tenkning preges av at rasjonaliteten har to nivåer:
 - a. Vi lever i en felles (rasjonell) virkelighet (å argumentere for at noe er rasjonelt for alle)
 - b. Vi lever i ulike 'rasjonelle tradisjoner' – både livssynsmessig, kulturelt og faglig (å argumentere for at noe er rasjonelt innenfor vår 'tradisjon').
- 2) Kritisk tenkning preges av at verdi- og livssynsnøytralitet er en umulighet:
 - a. Ingen tekster er nøytrale (sml. det utvidede tekstbegrepet)
 - b. Alle mennesker har et livssyn (mer eller mindre * helhetlig og * bevisst)
- 3) Livssynsbegrepet er fruktbart som verktøy i kritisk tenkning, for å avdekke ulike grunnsyn:
 - a. Livssyn inkluderer både religiøse og sekulære livssyn (sml. «livssynsskjemaet» til Per M Aadnanes)
 - b. Livssynsmomenter inkluderer verdier, menneskesyn, virkelighetsforståelse og tro (sml. «livssynspyramiden» til M S Dahle)
- 4) I et livssynsåpent samfunn er det ønskelig med mest mulig åpenhet om ulike grunnsyn / ulike grunnleggende perspektiver i kritisk tenkning.
- 5) I et livssynsåpent samfunn er det naturlig og nødvendig med gjensidig livssynskritikk – med kritisk tenkning som sentralt element.

- 6) Kristen tro som livssyn er et legitimt utgangspunkt for kritisk tenkning / refleksjon:
- med utgangspunkt i det kristne livssynet som en *lære* (sml. de tre trosartiklene)
 - med utgangspunkt i det kristne livssynet som en *fortelling* (sml. den store fortellingen – skapelse, fall, frelse, fullendelse)
 - med utgangspunkt i det kristne livssynet som er en *levemåte* (sml. luthersk kallsetikk og Kristi etterfølgelse)
- **Spørsmål: I hvilken grad er du enig i disse prinsipielle refleksjonene?**

6. Kritisk tenkning i klasserommet - praktiske råd.

Se vedlegg

7. Anbefalte ressurser:

--- Videoserier:

«*Sa du nøytral?*» damaris-skole-grs.no/sa-du-noytral/

Se særlig «*Video 1: Livssyn, læremidler og myten om nøytralitet*» (M S Dahle, 10'34'')

<https://youtu.be/79mxrx5G53A>

(Egill Danielsen / NLA Høgskolen / Damaris Norge)

Livssyn med Bjørn Hinderaker: damaris.no/livssyn

--- Litteratur:

- Dahle, Margunn Serigstad:
 - “Budskapet og brillene – om fag, formidling og forståelse”, i: M. S. Dahle (red.) *Våg å tenke* (Bergen: Egill Danielsen, 2012)
 - “Livssyn – tre grunnleggende perspektiver”, i: H. K. Dahlstrøm *Kors på halsen. Innføring i livssynsjournalistikk* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2015), s. 22-39.
 - “Livssyn – en faktaguide til tros- og livssynssamfunn i Norge”, i: H. K. Dahlstrøm *Kors på halsen. Innføring i livssynsjournalistikk* (Oslo: Cappelen Damm Akademisk, 2015), s. 40-71.
- Davidsen, Bjørn-Are: *Lurt av læreboken? Feil og forvirring om kristen tro i læremidlene* (Oslo: Veritas Forlag, 2019)
- Siegel, H. “Critical Thinking”, *International Encyclopedia of Education* (2010), vol 6, 141-145. (<https://www.uio.no/studier/emner/uv/uv/UV9407/critical-thinking.pdf>)
- Skjelderup, Anne: *Kritisk tenkning i klasserommet. Filosofisk metode i undervisning og veiledning* (Oslo: KF AS, 2012 [2. oppl. 2019]). Se også <https://www.skoletorget.no/>.
- Virkler, Henry: *A Christian's Guide to Critical Thinking* (Eugene, OR: Wipf and Stock, 2006)
- Zacharias, Ravi: Interview – “Learning to Think Critically” (<https://www.rzim.org/read/just-thinking-magazine/learning-to-think-critically>)
- Williams, Peter S.:
 - *A Faithful Guide to Philosophy: A Christian Introduction to the Love of Wisdom* (Eugene, OR: Wipf and Stock, 2019) [video series www.peterswilliams.com]
 - Seminar fra Veritaskonferansen 2019. <https://damarisnorge.podbean.com/e/peter-s-williams-a-sceptics-guide-to-richard-dawkins-a-primer-in-critical-thinking/>

Lars Dahle

NLA Høgskolen / Damaris Norge

larsdahle.no / @LarsDahle

Vedlegg: Praktiske råd og tips

Anne Skjelderups **Kritisk tenkning i klasserommet** bruker en sokratisk modell for filosofisk samtale, med en utstrakt bruk av spørsmål.

Utdrag fra «Tips til samtalelederen» (hentet fra Skjelderup s. 169-171)

Husk å stille utdypende og problematiserende spørsmål slik at: [s. 169]

- premissene for påstandene kommer frem i lyset
- begrepene nyanseres
- argumentasjon bygges opp og felles forståelse utvikles

Noen grunnprinsipper for filosofisk samtaleledelse: [s. 169-171]

- Be om korte og presise formuleringer
- Be om definisjon av begreper
- Synliggjør premissene
- Synliggjør konsekvensene
- Generaliser påstander
- Let etter mot-eksempler
- Se ting utenfra
- Få frem ulike perspektiver
- Etterspør relevans
- Sikre felles forståelse
- Hjelp elevene å lytte til hverandre

Her er spørsmål du kan stille: [s. 171]

1. Kan du gjenta det du sa?
2. Kan noen andre gjenta det han / hun sa?
3. Sa [Ahmed] og [Sara] det samme, eller sa de forskjellige ting?
4. Kan vi si det samme på en annen måte?
5. Kan noen tenke seg en grunn til at [Mattias] mener dette?
6. Hvordan vet du at [Mathilda] er enig / uenig med [Fiona]?
7. Hva har vi funnet ut så langt?

Du bør innimellom be elevene oppsummere argumentasjonen. [s. 171]

Oppsummeringen kan baseres på stikkordene på tavlen.
I begynnelsen må du gjøre dette selv, for å vise elevene hvordan dette kan gjøres.